

על קשרים בין כפר-ויתקין וחדרה

גדעון חרובי

המושבה חדרה נוסדה כידוע בשנת תרנ"א 1891 והשנה מלאו לה 125 שנים. כפר ויתקין, הישוב הראשון בעמק כפר הוקם לפני קרוב ל-87 שנים ב-2.1.1930 עם עליית "עשרים הראשונים" ל"בית הגדול". הקשר בין אנשי הישובים התחיל עוד בתחילת שנות העשרים. קבוצת יוצאי העיירה מז'יבוז' באוקראינה, שמונה עשר במספר ובהם גם אבא שלי חיים חרובי, עולים לארץ בשנת תרפ"א. תחנתם הראשונה היא המושבה חדרה בה עבדו ושמרו. חברי הקבוצה עזבו את חדרה יחד עם כל ציבור הפועלים היהודים ב"יום עזיבת חדרה" ב-ח' טבת תרפ"ב¹, וזאת בשל יחסם המתנכר של איכרי חדרה לפועלים היהודים, והעדפת הפועלים הערבים על פניהם. חברי הקבוצה עברו למקומות שונים (כרכור, ראשון לציון ועוד) ולבסוף התמקמו במושב נהלל שם עבדו החברים בחקלאות ויבוש הביצות. בנהלל נודעה הקבוצה בשם "קבוצת יוצאי חדרה"². בחודש דצמבר 1928 נערך הסיור הראשון ב"וואדי חווארת" על ידי חמישה רוכבים מאנשי ארגון ב' ע"ש יוסף ויתקין. ארבעה רכבו על סוסים ובהם שאול קרבל וחיים החרמוני, ואבי, חיים חרובי, רכב עמם על גבי חמור. אנשי הסיור יצאו מחדרה וחזרו אליה. השומר של "וואדי חווארת" מטעם הקרן הקיימת לישראל, שאול קרבל, גר באותה תקופה עם משפחתו בחדרה. בספר "אגודת השומרים" הוא מספר שהיה רוכב כל יום ל"וואדי חווארת" ולומד לדעת את המקום ואת תושביו הבדואים. ביומנו מספר חיים בן צבי, אחד מ"עשרים הראשונים", כי הם השתכנו בחדרה בבתי האיכרים, כנראה בחודש נובמבר 1929, לקראת עלייתם ל"וואדי חווארת": "29.11.1929 - לפני שלושה ימים ניתנה הוראה ויצאנו בשיירת עגלות ומחרשות השייכות לאיכרים בחדרה, אשר הושאלו יחד איתם על ידי שאול קרבל, אשר הוביל את השיירה, והורה להתחיל בחריש, שטחי כמובן, בגבול חדרה ו"וואדי חווארת". כעבור שעתים בערך התקהלו סביבנו המוני ערבים, צעקו, הניפו מקלות, החריש הופסק וחזרנו". לפני העלייה ל"בית הגדול" הוחל (כנראה בדצמבר 1930) בבניית הגשר הראשון על הנחל סמוך לשפך הנחל. הגשר תוכנן על ידי שמאי קולודני, הנגר של חדרה, יחד עם סולה (ישראל) זלצר מ"קבוצת העשרים". באותו חורף, בשיטפון הראשון בנחל, שקע אחד מבסיסי הגשר, והוא נסחף לים. וכך מספר דב גרשוני, אחד מהעשרים את סיפור הגשר: "ב"בית הגדול" היה רק חדר אחד פנוי בו התגוררו שישה חברים ואילו כל יתר החברים המשיכו לגור בחדרה... כל יום היינו באים מ"הבית הגדול" ומחדרה ועובדים בגשר עד שגמרנו אותו. החלטנו לעבור כולנו ל"בית" למחרת, וחזרנו לחדרה. בלילה החל גשם שנמשך כמה ימים. כאשר התבהר, העמסנו את כל חפצינו על שתי עגלות, נפרדנו מהגברת שבביתה גרנו, מהמסעדה בה אכלנו...³ הגענו לנחל והנה שוד ושבר, מכל הגשר נותר רק יסוד אחד... אנו עומדים ותוהים מה לעשות והנה במרחק 200 מ' מאיתנו, ערבי עם רשת ביד חוצה את השפך, וכך הגענו ל"בית" ללא גשר". על "ליל הסדר" הראשון בשנת 1930, מספר גרשוני בית הלחמי⁴, הנהג המיתולוגי של עמק כפר ויתקין מ"עשרים הראשונים". "החלטנו לחגוג אותו במקום כיד המלך, בתקוה שכל אלו שהיו מבקרים אותנו, יבואו לשמוח עמנו... בעיקר בנות מחדרה ומקיבוץ עין החורש (שישב אז בחדרה)... הלכתי לכלבו הספרים בחדרה ולקחתי בהשאלה את מנורות הלוקס שלהם. קניתי בשוק תרנגול הודו, יין, מצות וכו'... ערכנו את השולחנות, התרחצנו והתקשטנו... וחיכינו לאורחות... מחכים, כבר נעשה לילה ואף אחד לא

1 ינואר 1922

² המקור חיים חרובי "הדרך שעברנו", ארכיון כפר ויתקין

³ בחדרה הייתה באותן שנים מסעדה אחת בלבד המחלבה "מנובה" של גניה זילברשטיין. גניה הגיעה לחדרה בשנות העשרים

בעליה השלישית לאחר שנים היתה סבתא לחמישה נכדים וביניהם חתני יואב

⁴ מתוך: "ליל הסדר הראשון", סיפורו של גרשוני בית הלחמי, ארכיון כפר ויתקין

בא. מה עושים? ירדתי אל (השוטרים) האנגלים, ולקחנו 4 מהם כשומרים ונסענו במשאית לחדרה... מצאנו את הבנות מסתובבות ברחוב ומחכות. אמרנו להן לעלות למשאית ונסענו לקיבוץ. גם שם אספנו את הבנות שאיתן היינו מיוודים. (כמעט כל הקיבוץ רצה לבוא). חזרנו לבית הגדול והתחלנו ב"סדר". (הזמנו גם את האנגלים) קראנו את ההגדה והארוחה הייתה כיד המלך. אח"כ הפעלנו את הפטיפון, ויצאנו בריקודים עד הבוקר, המשכנו לבלות, רכבנו על הסוסים לים והתרחצנו ובערב חזרנו את הבנות לחדרה".

עשרים הראשונים העסיקו ב"בית הגדול" בחורות ממשק הפועלות שבחדרה. הן עסקו בבישול וניקיון וגם... חלו בקדחת. כפי שכותב שייקה פוירשטיין (פורת) ביומנו (27.8.1930): "מהחברות נשארה רק חסידה. מ. החדשה קודחת והיתר עזבו מסיבת הקדחת. לפני חודש חלו מאתנו 70% מהחברים, כעת שקט..." אחת או שתיים מאותן בחורות נישאו לחברי הכפר. אסתר צ'ינר שנישאה לברוך הרצינושטיין, סימה קמינקר נישאה לחיים כהן, ובנם ידידיה (ידי) נולד בעמק בשנת 1932. הרופא הראשון של החברים בשנים 1930 – 1933 היה ד"ר קורץ (אביאור) מחדרה. במשך 4 שנים היה מגיע רכוב על סוסו ומטפל בחולים שב"בית הגדול" ו"בשכונה הזמנית" שהוקמה לידו בחודש מאי 1932. רוחלה פרקר (ספיבק) סיפרה לי שאימה, דיבשה ספיבק, חלתה קשה בקדחת והבריאה בעזרת טיפולו המצוין של ד"ר קורץ.

זהבה ודב דריז היו הזוג הנשוי היחיד בין עשרים הראשונים. זהבה היתה בהריון ומספר שבועות לפני הלידה עברה לחדרה והתגוררה בצריף בחצר של ד"ר קורץ יחד עם המשרתת הערביה שלו. ב-28.4.1930 נולדה התינוקת הראשונה בעמק חפר, דליה (טויסטר). הרופא המיילד היה ד"ר קורץ. ועוד מיומנו של חיים בן צבי:

23.10.1930: "הגיעו בעלי מקצוע מחדרה ומסדרים את משאבת המים של הבאר שחפר טאיאן במדרון הגבעה".

3.11.1930: "בבואי אתמול לחדרה הציפו אותי רבים בשאלות: "היצאתם לזרוע? האם היו הפרעות? כולם נתונים לעניין "ואדי חווארת", כולם חרדים, בייחוד עכשיו, לאחר הדיכאון הרב השורר בארץ לרגלי התסבוכת הפוליטית".

18.10.1931: "אין ברשותינו כל סכום להון חוזר... 40 לא"י מקבלים כהלוואה מקופת מלווה של חדרה".

19.11.1931: "חלק מאיתנו עסוקים בהעמסת הזרעים בחדרה והעברתם לזריעה בשטח".

29.12.1931: "נחוץ להקים מחדש גשר הגון מעל הנחל... בלי הגשר ישנם קשיים גדולים בתחבורה שלנו לחדרה".⁵

4.3.1932: "בשבת האחרונה השתתפתי בפגישת באי כח ועדת התרבות למחוז השומרון... בחדרה". משה תהבלום (מאירי) מספר בספרו "כפר ויתקין החלום ושברו" על הקמת ה"שכונה הזמנית" ליד הבית הגדול בשנת 1932. הייתה בעיה של אספקת מצרכים. "כעבור שבוע הוקל המצב בכך שהסוחרים מחדרה החלו לבוא ולהציע כל מיני סחורות בהקפה. מסמרים, ברגים, צינורות ברזל וצינורות גומי, הספקה לבהמות ולעופות, דברי מכולת וכו'.

מספר מחברי כפר-ויתקין הגיעו לכפר לאחר שגרו ועבדו בחדרה: משפחת שוורץ זניה וברוך התגוררו בחדרה משנת 1922 – עד 1933 ושם נולדו בנותיהם מרים ויהודית. משפחת שוחט אלקה ומרדכי הגיעו לכפר ויתקין בשנת 1939. אלקה התגוררה בחדרה במשך 12 שנים. מרדכי התגורר משנת 1925 במשך 14 שנים. בתם יזרעאלה נולדה בחדרה בשנת 1934. משפחת גבריאלי שמואל (סמוסה) ומרגלית הגיעו לכפר בשנת 1935 מחדרה. מרגלית גרה בחדרה ועבדה אצל משפחת סמסונוב, ובעונת קטיפה ההדרים, באריזת פרי הדר. בעבודה זו המשיכה לעבוד בחדרה מספר שנים גם לאחר שעברה לכפר-ויתקין. שמואל (דוקמן) גר ועבד בחדרה מספר שנים. בתם הבכורה נירה נולדה באוגוסט 1933 בחדרה.

שמואל (סמוסה) גבריאלי מספר על בניית "גשר העץ" בשנים 1937-1938: "בהיותי עובד יער תקופה ארוכה בחדרה, הוטל עלי להכין את כל החומרים לגשר לפי פירוט מדויק. כלומר סוג העצים, אורכם, עוביים וכד'. לשם כך נשלחתי לחדרה לתקופה של שלושה שבועות, שם פיקחתי על הכנת החומר וטיבו..."

⁵ כידוע שני הגשרים ליד קיבוץ מעברות בכביש 4 נחנכו ב-7.7.1937. "גשר העץ"- "גשר הצבים" הושלם רק באפריל 1938 ו-"גשר הבטון" על הכביש מכפר ויתקין לצומת חפר, נחנך כעבור שנה. עד הקמת הגשרים היה הקשר עם חדרה, דרך שפך הנחל שהיה נסתם בחול על ידי גלי הים, ודרך "קיר המוות" המסלול שחצה את הערוץ היבש של נחל אלכסנדר ממזרח לאלשיב.

העגלונים מהכפר הובילו את העמודים, שאורכם היה 11-12 מ', לשני צידי הנחל, וזה היה מבצע לא פשוט".

שרמן חיים עבד בחדרה כשנה. גם הוא היה בין "עשרים הראשונים". אימי, הלה פיש, הייתה במשק הפועלות בשנת 1931. היא נישאה בתחילת 1935 לאבי, חיים חרובי ועברה לכפר. יהודית דגני (שוורץ) סיפרה לי, כי בהיותה כבת חמש, הייתה הולכת מביתם שבמרכז חדרה, למשק הפועלות, שם הייתה פוגשת את אימי אשר לימדה אותה לטפל בגינת הנוי, ואף נתנה לה עציצים פורחים במתנה.

איטקה אולינר הגיעה ממשק הפועלות לכפר בשנת 1938 לעזור לשפרה צפוני שילדה את בנותיה התאומות נעמי ורותי. כאן היא פגשה את דוד גולדשטיין (גולן) שהיה אחד הרווקים האחרונים בכפר ונישאה לו.

החבר פליטמן חיים, היה בחדרה מספר שנים ועבד במשק של בוטקובסקי בטרם עלה עם "עשרים הראשונים" ל"בית הגדול". חיים פליטמן, היה פעיל בייצוג הפועלים היהודים במושבה וכיהן כחבר ועד המושבה. האיכרים בחדרה רצו להעביר אותו לצידם והציעו לתת לו 10 דונם אדמה, אך הוא סירב.

בשנת 1977 קיבל חיים פליטמן תעודת הוקרה מעיריית חדרה, חתומה על ידי ראש העיר דב ברזלי, "על חלקו בבניית חדרה ופעולתו למען הציבור".

כשנוסד הארכיון בכפר ויתקין, נסעה הארכיונאית דאז, תמר לבנון, לחדרה וקבלה בתשלום מהצלמת סוניה "מפוטו סוניה" מספר תמונות של חברי כפר ויתקין ואירועים שצילמה בכפר בשנותיו הראשונות.

גרשון בית הלחמי, הנהג המיתולוגי של עמק חפר, היה נוסע פעמיים ביום בין חלק מישובי עמק חפר לחדרה. מהתחנה המרכזית בחדרה אפשר היה לנסוע לתל אביב, חיפה ולכל הארץ. האמת היא שבאותה תקופה לא נסעו הרבה שכן הפרוטה לא הייתה מצויה והחברות והחברים השתדלו לחסוך ככל האפשר. בחדרה קנו סוגי מצרכים שלא היה ניתן להשיגם בצרכנית הכפר כגון, בגדים, נעלים, כלים וכו'. זכור לי סיפור ששמעתי, בערך בשנת 1950, על חברת הכפר חנה גרשוני שסיימה את קטיפה העגבניות היומי בחלקה שלהם, בשדה ג', הסמוך לכביש המוביל לחדרה, התרחצה בברז שבמקום, החליפה את שמלתה ונעליה, יצאה לכביש ונסעה לחדרה...

בשנת 1933, נפטר אלכסנדר ספרים, אביהם של טובה לביא ושלוש ספרים חברי הכפר. באותה תקופה לא היה בית עלמין בכפר ולכן קברו את הנפטר בבית העלמין הישן של חדרה.⁶

בשנת 1941 נערכו חגיגות יובל חמישים שנה לחדרה. לכבוד המאורע נכתב השיר הורה חדרה מילים מרדכי הוניג והלחן עממי חסידי "הבנה נרננה, הבה נגילה נא..." הייתי אז בגן הגדול, הגגנת שלנו, שרה פריימן, לימדה אותנו את השיר וכנראה שגם המורים והמורות בבית הספר ואני זוכר שבכל הכפר שרו את השיר.

בתיאטרון "הבימה" העלו את ההצגה "האדמה הזאת" מאת אהרון אשמן בכיכובו של מסקין והשחקנים הגדולים של אז. "זו לא הייתה עוד הצגה, אלא אירוע חברתי תרבותי בחיי היישוב". (בן עמי פיינגולד) ההצגה הוצגה בזמנו בבית העם בכפר.

⁶ הקורבן הראשון בכפר ובעמק חפר היה משה לויתן, שבשנת 1931 טבע בנחל אלכסנדר אליו נפל עם טרקטור בזמן החריש. הוא נטמן בקבר בודד על הגבעה מדרום ל"בית הגדול". עצמותיו הועברו לבית העלמין בכפר בשנת 1948.

גדעון אבני מספר בספרו "פרקים מראשית כפר ויתקין": "במסגרת הלמודים בבית הספר יצאנו במכונית של "השכונה" לחדרה, לראות את הסרט העברי הראשון "עודד הנודד", סרט ראינוע על פי ספרו של צבי ליברמן מנהלל. המעבר דרך "קיר המוות" המפורסם והרפתקאותיו היה לנו חוויה נוספת...".
 בשנת 1947 פתחה "קופת חולים כללית" בית חולים ליולדות בחדרה.⁷ הדבר הקל מאוד על היולדות מכפר ויתקין ומהאיזור. הילדים הראשונים שילדה רעייתי נולדו בבית חולים זה בשנים 1956-1962. בנינו הצעיר נולד בבית החולים הלל יפה בשנת 1972. כשנסגר בית החולים ליולדות "הישן" הפך הבנין למוסד גריאטרי סיעודי, שאושפזו בו, בין השאר, חולים מכפר ויתקין.
 בשנות ה-60 (ואולי קודם) הגיעה לחדרה משפחה של עולים חדשים מברית המועצות שהתפרסמה בארץ. אבריל ומילקה גרשקוביץ. הם בנו בית ומאפיה בשכונת זיתים בוטקובסקי, ואבריל נודע בכינויו "הבייגל מאכער". חוץ מעבודתו כאופה, היה מטפל באנשים עם בעיות של כאבי גב, ידיים וכו'. הוא היה מעביר את אצבעו העבה לאורך עמוד השדרה, מזהה את החוליה שזזה ממקומה, נותן דחיפה אחורה או משיכה לפנים ומורח על הגב שמן קמפור. אישתו מילקה הייתה מצמידה לגוף, לפי הוראותיו, כוסות רוח. הטיפול עזר ועוד איך! אחרי מספר טיפולים, היית יוצא ממנו "כמו חדש". לצעירים שבנו, בני הדור השני בכפר, היו מכוניות ולא הייתה לנו בעיה להגיע לחדרה. בני הדור הראשון, מייסדי הכפר, היו מתארגנים בקבוצה של מספר חברים, ונוסעים ברכב אחד לקבלת טיפול.
 בשנות נערוטי, בראשית שנות ה-50 היינו תופסים טרמפים בשבתות אחרי הצהרים, בחופש הגדול, על מנת ללקק גביע של גלידה שקנינו באחד מבתי הקפה במרכז חדרה. וכשהיה צורך לתקן את האופניים שקיבלנו אחרי הבר-מצוה, היינו נוסעים לחנויות האופניים בחדרה.

גדעון חרובי 1950

בשנת 1950 נכנסה הכיתה שלי ל"נוער העובד". היינו צריכים להביא שתי תמונות פספורט לתעודת החברות. קבענו שניסע כל הכיתה לחדרה יחד עם המדריכה שלנו זיוה מרגלית (אדירי). ב-3:30 חיכינו על יד הצרכניה, במרכז הכפר, והנה מגיע האוטובוס של גרשון בית הלחמי, שבא ממכמורת, וממנו יורד "פוטולישחוק" הצלם. הוא מתחנן בפנינו שבא במיוחד, עם מצלמת הלייקה, כדי לצלם אותנו. ואז שואלת זיוה המדריכה "מי רוצה להצטלם במקום ומי בחדרה?". מישוה צועק "אני בחדרה" וכולם מצטרפים אליו. לא רוצים להפסיד נסיעה... וכך נסענו עם גרשון לחדרה, עברנו ובדקנו את שלושת חנויות הצילום שהיו אז והצטלמנו באחת מהן (זו לא הייתה "פוטו סוניה"). קנינו גלידה וחזרנו מבסוטים הביתה. וזו התמונה שלי מאז.

אלו הסיפורים שזכרתי ואספתי. בוודאי ישנם סיפורים נוספים גם לחברים אחרים. אתם מוזמנים לספר ולכתוב.

כתב : גדעון חרובי
 ערכה: שרי גלבוע

⁷ לפני כן בשנות ה-20 היה "צריף ליולדות" של קופת חולים ליד מעין חרוד. בראשית שנות ה-30 עבר "הצריף" לבית החולים ליולדות בעפולה, אליו הגיעו בנסיעה ארוכה בכביש טול כרם-ג'נין – עפולה. בנוסף היה בי"ח ליולדות "הדסה" בתל אביב אליו נסעו דרך טול כרם – קלקיליה – ראש העין – פתח תקוה. בשנת 1936 נפתח בית החולים בילינסון שגם אליו נסעו בתחילה באותו כביש, עד שבשנת 1937 נפתח כביש 4.